

LELKET FORDÍT ISTEN FELÉ

BESZÉLGETÉS HEFTER LÁSZLÓ FERENCZY-DÍJAS ÜVEGMŰVÉSSZEL ÉS RESTAURÁTORRAL*

„Becsüld meg a régiek technikáját s fejleszd alkalmassá mai szellemű művek kifejlesztésére, ám ne feledd, hogy minden tervezet a maga sajátos jellegének megfelelő technikát kíván”

Róth Miksa

Több mint 50 éves üvegművészeti munkássága során, középületekbe, külső és belső terekbe tervezett és készített új üvegművészeti alkotásokat. A történelmi korok színes festett ölmozott üveglakok helyreállításának, restaurálásának egyik legavatottabb mestere. A Pannonhalmi Főapátság, a Budavári Mátyás Templom, a Magyar Nemzeti Bank, a Szegedi Dóm, a győri Székesegyház, és számtalan kevésbé ismert, de a helyi és tágabb közösség számára is fontos egyházi, illetve különböző rendeltetésű köz- és magánépület üveglakait restaurálta, részben vagy egészben, vagy vállalt restaurátor szakértői felügyeletet. (Kiemelt fontosságú: az Országház üveglakainak restaurálásának öt éven át művészeti vezetője volt.) 2007-ben Pannonhalmán egyedülálló üvegművészeti galériát és stúdiót hozott létre, amely tanári tevékenységének folytatásaként a szakma oktatásában is részt vállal. A galériában egy állandó nemzetközi és magyar üvegművészeti kiállítás keretében, a munkáiról készült dokumentációs anyag is megtekinthető. Üvegművé-

szi, restaurátori, tanári, közéleti vállalásai közül jelen írásban restaurátori munkássága kerül a középpontba.

– Milyen indíttatás, késztetés, kapcsolja össze az üvegművészeti területen végzett munkáját és az üvegek restaurálást, és milyen élmények, inspirációk segítették és segítik a megvalósításban?

– Ez az együtt hangzás valójában bennem egy többszólamúság: mindkettő életem részeként kiegészíti egymást. 1962-óta vagyok az üveggel szoros kapcsolatban, mindig is úgy éreztem, hogy ez egy olyan anyag, amelyben benne van a teremtés, az önmegvalósítás, a régi mesterek követésének és tudásom átadásának lehetősége, és mindazok segítése a jelenben vagy jövőben, akiket inspirál az üveg varázsa. A két feladatmegoldás technológiai kivitelezésében lehetnek különbségek vagy épp hasonlóságok, de szakmai és szellemi igényességükben nem. A művészeti alkotás létrejötte mindig egy folyamat része: „régizűzöl születik, de mégis teljesen új”.

Az ablak ugyanis egy építészeti elem, amely megvéd a külső hatásoktól és összeköt a környezettel. A díszüveglak olyan képi világ, szín és fénystruktúra egység, amely a térelválasztó szerepén túl a szemlélő szempontjából a hátulról jövő, állandóan változó fényben fejti ki hatását, amelyre az alkalmazott művészet és a festészet összefüggései egyaránt vonatkoznak. Az üveglak a tárgyi környezethez, annak tartalmi vonatkozásaihoz illeszkedő, kötöttségeken túlmuta-

* Hefter László Ferenczy-díjas üvegművész, építészeti üveg restaurátor és műemlékvédelmi szakértő. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, az MMA győri Regionális munkacsoportjának megválasztott elnöke. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének, a Magyar Restaurátorok Egyesületének és a Magyar Üvegművészeti Társaságnak.

tó szabad szellemi és technológiai kezdeményezés, amelyben döntően az üveg és más anyagok együttes használatával kell létrehozni egy vizuális élményt.

A régi üveglablakoknál a fényszabályozás, valamint a narratív szerep volt az elsődleges. Üvegművészeti munkáimnál mindig is arra törekedtem, hogy az adott helyszín atmoszférájának legyen egy kreatív-reflexív kisugárzása. A formák, színek és fények egymásra hatásaiból a néző és az ablak fókuszában alakuljon ki egy gondolatébresztő élmény. A régi mesterek üveglablakai bizalomforrások, amelyek megerősítenek abban, hogy amit az előző korok halhatatlan művészei ránk hagytak örökségül, azt nem szabad elfelejteni. Olyan erőforrásnak gondolom, amely megkönnyíti a mai dolgok értelmezését, örökségük mutatkozása nem csökkenti a munkáim eredetiségét.

– *Restaurálási munkáját az igény, a „kereslet” hozta létre, hiszen ismerték üvegművészeti munkáját, és kézenfekvő volt, hogy ért az üvegek restaurálásához is, noha az Iparművészeti Egyetemen még nem tanult restaurálást. Mi volt az első restaurálási feladat és hogyan jött a felkérés?*

– Már iparművészeti főiskolásként is készítettem egy pécsi egyetemi kollégiumba üveglablakot és a diplomamunkám is az volt. Az akkori Iparművészeti Főiskola (mai Moholy Nagy László Egyetem) elvégzését követő években vált az építészeti üveg gyakorlatilag munkám meghatározó részévé. Megismertem a szakma történetét, technológiai lehetőségeit, és Győrben rendeztem be a műhelyemet. Autonóm üvegeképeket, illetve régi üveglablakokról másolatokat készítettem. A jártasságom tehát ismert volt. 1978-ban a Műemlékvédelmi Hivatal több aprólékos ornamentális díszítésű olmozott üvegajtó fel-

újítására kért fel, ezek a kora munkák voltak az első restauráláshoz köthető feladataim.

– *Milyen indíttatás, személyes művészettörténeti élmény, készítés, inspiráció, jelenik meg a restaurátori munkájában?*

– Főiskolás koromban Hoffer Miklóssal, aki a kor egyik vezető építésze volt, diplomamunkám opponenseként gyakran beszélgettünk az építészeti üveglablakok történetéről, atmoszférateremtő lehetőségeiről, a számomra akkor még csak könyvekből megismerhető gótikus üveglablakokról.

Egyszer közösen elmentünk a Budavári Mátyás-templomba és elemeztük az építészeti architektúra és az üveglablakok vallási, pszichológiai, esztétikai összefüggéseit, és a „kor, hely, művész” vonatkozásában, Székely Bertalan és Lotz Károly tervezte, Kratzmann Ede készítette, szentélyben lévő üveglablakok tér-szín-fény és képi világ egymásra hatását. Többször visszatérve távcsővel figyelve tanulmányoztam a színes üvegfelületeket, felfedezve a javításokat, töréseket is. Nem sejtettem, hogy húsz évvel később egy nemzetközi restaurátori pályázatot elnyerve egy sajnálatos, a templomot érintő robbanást követően a szentély kilenc ablakát fogom restaurálni.

Álljon itt egy idézet a Budavári Mátyás-templom restaurátori pályázati bírálatból:

„17. bírálati sorszámú pályamű

I. forduló

Kiemelkedő restaurátori szemlélettel, komplex műemléki hozzáállással, magas színvonalú művészi bemutatással elkészített pályamunkája a második fordulóra alkalmassá teszi.

Jézus születése, Szent Albert templom, Albertkázmezőpuszta. Restaurálás előtt... és után

II. forduló

Minden kérdésre szakmai, restaurátori és művészi szempontból pontos választ ad. Tervében a technológiai részletek, a műemléki és művészi értékek felelőssége és a kivitelezés szakmai biztonsága ismerhető fel. Kitűnik, hogy a teljes munka összefogására, egységes végiggondolására is alkalmas. Ez a munka során felvetődő problémák megoldására is biztosítékot jelent.”

A gótikus üvegablakok voltak az első „mozifilmek”. Történeteket meséltek el úgy, ahogy a színek és a fények a napfényben kiteljesednek. Ezek a színek és fények szólnak valamiről, és szólnak valakihez, minden időben másként és másként. Mindig marad bennük egy titok. Ebben rejlik szent értelmük és varázsuk.

Az 1980-as évek közepétől a helyszínen tanulmányozva ismertem meg a francia gótikus katedrálisok üvegablakait, és azt a vallási, építészeti, szellemi közeget, amely létrehozta Laon, Chartres, Reims, Amiens, Beauvais és számos más helyen Európában a mai napig meglévő katedrálisait. Jártam Párizsban a Saint Denis-i apátsági templomban. Ott teremtődött Suger Apát (1081–1151) által egy új fényhatás, amely az ablakokon ragyogásként jelenik meg, és amelyben a színeknek, a formákon belül a fényeknek, van egy mindent átfogó olyan távlata, amely körbeöleli, és képes az Isten felé fordítani a lelket. Napokat töltöttem Párizsban a Saint Chapelle üvegablakai előtt. Az 1248-ban IX. Lajos jelenlétében felszentelt kápolna a szenvedély erejét szimbolizáló Krisztus töviskoszorújának őrzésére épült és közel 600 m². Az egész kápolnát körbefogó üvegablakokon a statikus fémszerkezetet és sűrű ólomhálót, a színes üveglemezeken beáramló színes fények szinte feloldják, áthatják egymást, majd szétszóródnak, ezzel megszínezik az építészeti tárgyi környezetet, valamint a kápolna terében tartózkodókat.

A gótikában a szellemi és fizikai erőfeszítések legfőbb mozgatója az a hit, amely Isten felé fordította a lelket. Névtelenségbe, személytelenségbe és alázatba burkolva hirdetik a katedrálisok építészeti és kézműves mesteri Mi Asszonyunk Szűz Mária, és Isten dicsőségét. A színekben megjelenő képi ábrázolások Isten szavainak képmásaiént jelennek meg. Oktat, tanít és történeteket mesél a múlt szentjeiről és példaképeiről, Istennek tetsző és nem tetsző dolgokról. Mindent végtelenül egyszerű eszközökkel teszi és olyan keresetlen bájjal bánik a színekkel, fényekkel és a rajzolattal, amely tökéletes formát ad tartalmának. A fény és a látvány, összeadódik és olyan nyugalmi meditatív atmoszférát teremt, amelyben érzékeljük Isten szavait, és hozzá kérelemmel vagy panasszal fordulhatunk. Isten segít, megbocsájt, felemel és szívébe fogad. Ezt mind megtapasztalhattam, és ennek átadására törekszem a mai napig.

Allegorikus alakok
Eredeti alkotó: Walther Gida
Magántulajdon

– *Kit tart elődei közül mesterének, kinek a munkája inspirálta leginkább a művészetét?*

– Alapvető élményem volt Róth Miksa munkásságának, szellemi hagyatékának megismerése. Olyan munkáit restaurálhattam, mint a Pannonhalmi Főapátságban Benzúr Gyula festménye alapján készült, *Vajk megkeresztelése* és a *Szent István felajánlja Szűz Máriának a koronát*, vagy a Nemzeti Bankban és a Szegedi Dómban lévő munkáit. Rajta kívül Waltherr Gida, Palka József, Zsellér Imre, Majoros Károly, Kratzmann Ede, Gyermek László, Szlanár Antal, Stornó Ferenc, Wilfing József, Zsellér Imre, Johán Hugó, a győri Novák János és még sokan mások mind olyan mesterek voltak, akik egyesítették kivételes szakmai tudásukat páratlan lelkületükkel. Hitük és reményük az „Isten, áldd meg a tisztes ipart!” jelmondat volt.

Az 1980-as évektől egyre több műemlékvédelmi felújításon dolgoztam mint üvegművész, alkalmasszerűen együttműködve restaurátorokkal és más szakemberekkel. A tíz éves időszakban megismertem régi mesterek eszközeit, anyagait, festészeti kivitelezési technikáit, és ehhez igazítottam az elérhető vagy elkészíthető anyagokat, figyelembe véve a jelen

technika eszközeit és azokat a tudományos eredményeket, műemlékvédelmi etikai, esztétikai szempontokat, amelyet a kortárs restaurálás művészete jelent. Az 1990-es évektől tagja lettem a Restaurátorok Egyesületének. Azóta dolgozom mint építészeti üvegr Restaurátor, és egy idő után mint műemlékvédelmi szakértő is.

– *Milyen kutatómunka, milyen előkészítés, milyen lelki ráhangolódás előzi meg a restaurálási munkáit?*

– A színes ólmozott üveglablakok helyreállítására ugyanazok a műemlékvédelmi, etikai, restaurálási elvárások vonatkoznak, mint bármely más művészeti érték megőrzésére. Az ólmozott üveglablakok restaurálása általában építészeti felújítás keretében történik, különböző szakterületekkel együttműködve.

A restaurátori munka olyan összehangolt művészeti és tudományos tevékenység, amelynek célja megőrizni, felújítani az eredeti esztétikai, kultúrtörténeti művészeti értékeket. A lehető legkisebb beavatkozással végzett konzerváló, kiegészítő, vagy teljesség igényével készített helyreállítási eljárás, amely biztosítja a tárgy eredeti anyagainak megőrzését, egy adott történelmi kor, szakmai szellemi teljesítményeinek és érzelmi vonatkozásainak megismerését a jelen és a jövő számára. A műemléki szempontból védett ólmozott üveglablakok nemzeti kincseink, történelmünk, kultúránk, hitünk, emlékeztünk, emberségünk részei. Az érzelem, lélek, művesség, időtlenségnek szánt emlékpontjai. A tanulságok megbecsülése, tisztelete, a múlt jótanácsa az idő bölcsességéé. Összeköti a múltat a jelennel és a jövővel. A restaurálható tárgyak, ablakok mögött érző emberek voltak, akiknek életük egyik fontos értékét és érzelmét az általuk létrehozott alkotások adták. Számomra mindig nagy élmény időutazást tenni a múltba, betekinteni egy gondolkodásmód, egy mesterség sokszor elfelejtett műhelytitkaiba.

Restaurálási munkáim során tanultam meg az időhöz, a szakmához, az anyagokhoz illeszkedő vagy abból következő lényeges dolgok gondos és türelmes kezelését, a tartalmi, formai és érzelmi vonatkozások együttes hatásaiban való eligazodást. Értéket képez minden ablakhoz tartozó eredeti anyag, színes vagy festett üveglemez, ólomsín, szerkezeti elem, minden tetten érhető kézjegy, kézműves megnyilvánulás. Meg-

őrzésük érdekében minden lehetséges lépést meg kell tenni. Valamennyi munkám – legyen az egy közismert történelmi középületben, vagy egy kis falusi közösség templomában, vagy magántulajdonban – egyaránt fontos. Mindig arra törekedtem és törekszem, hogy szakmai felkészültséggel és érzelmi megközelítéssel, oldjam meg a feladatot.

– *Már ezekből a gondolatokból is érezhető, mennyire szenvedélye a munkája. Hogyan kezd meg a feltárást és miért fontos, hogy dokumentálja is ezeket a folyamatokat?*

– A restaurátori feladataim között különböző mértékben sérült, nem megfelelően karbantartott, javítgatott, hiányos, veszélyeztetett, ólmozott üveglablakok voltak, amelyek befolyásolták egy adott hely vizuális esztétikai látványát. A restaurátori munka többnyire pályázatok útján nyerhető el. A pályázat tartalmaz egy történelmi részt, egy helyszíni állapotmeghatározást, felmérést, restaurálási programot, kivitelezési időszakot, és egy várható költségvetést.

Az érdemi munka azonban a helyszínen kezdődik: a restaurálható ablakok részletes felmérésével, dokumentálásával, az adott állapot minden technológiai vonatkozását figyelembe véve, amely műteremi viszonyok mellett folytatva és pontosítva nyeri el végső formáját. Szétszerelés és tisztítás után dokumentálni kell mindazokat a szempontokat, döntéseket, amelyek meghatározzák, hogy restaurációs vagy rekonstrukciós lépéseket alkalmazunk-e. Dokumentálni kell minden olyan lépést a kiszerezéstől a végső munkafázisig, amelyet külön-külön minden egyes üveglemezen és az üvegpnelek járulékos elemein elvégeztünk függetlenül attól, hogy a végső látványt, megjelenést befolyásolja vagy sem. Dokumentálni kell minden olyan szempontot, sikert, sikertelenséget, amely szerint dolgoztunk, amelynek alapján az elméleti és a gyakorlati munkát végeztük. Ez

jelent, és jelent egy munkanapló vezetést az eredeti környezetükbe való visszahelyezésig. Ezt követően alakul ki az az írásbeli, szakmai lépéseket tartalmazó program, amely támpont a restaurálási munka végzésére.

Az eredeti alkotói szándék tiszteletbetartásával a jelenben, egy teljesen más közegben kell a kérdésfelvetésekre válaszokat keresve felelős döntéseket hozni, és meghatározni

Allegorikus alakok
Eredeti alkotó: Walther Gida
Magántulajdon

a restaurálási programot: Milyen helyen, korban, társadalmi és szellemi közegben valósult meg egy adott üvegablak? Kik voltak a tervezők és kivitelezők? Hogyan nézett ki eredetileg az üvegablak? Milyen anyagokat használtak, hogy alakult ki a jelenlegi állapot? Milyen eszközökkel, kémiai fizikai lehetőségekkel, festészeti módszerekkel tudtak olyan kifinomult, utolérhetetlen festői felületeket létrehozni? Mindazoknak az analógiáknak megismerése fontos, amelyek az üvegablakok történetére, rendeltetésére, anyaghasználatára, technológiai kérdéseikre, korral járó változásaira, motívumok, struktúrák eredetiségére utalnak.

Egy részletes és alapos vizsgálat sok mindent elárul, az eredeti állapotról, különböző időszakok helyreállítási beavatkozásairól, és az üvegablakok készítőiről. Személyes emberi habitusokat ismerhetünk meg. Észre lehet venni alkotói gesztusokat, egyéni megnyilvánulásokat, még azt is, hogy ki volt jobb- vagy balkezes, ki lehetett a mester és a különböző munkafázisokban ki lehetett a segítsége. Sok mindent megtudhatunk a műhelyek történetéről, és az ott folyó munkamegosztásról. Például a Forgó és Társa szignó mögött Forgó István, mai szóhasználattal pénzügyi hivatalnok, befektető áll, aki a műhely tulajdonosa és alapítója. A „Társas” megnevezés, vele családi viszonyban lévő Waltherr Gidát takarja, aki nemcsak kiváló üvegfestő mester, hanem hozzá tartozott az üveges műhely vezetése, a munkák tervezése és a kivitelezésnek is részese volt.

Róth Miksa műhelyének egyik legtehetségesebb üveg mesterfestője Gyermek László készítette Pannonhalmán Benczúr Gyula festménye alapján a *Vajk megkeresztelése* című üvegfestmény kicsinyített vázlatát, amely a mai napig is a Róth Miksa múzeumban látható. Nagy a valószínűsége, hogy komoly köze volt az egy az egyes méret kivitelezéséhez is. Többször találtam rejtett feliratokat, például Pannonhalmán egy szélesebb ólomsín alatt gyöngybetűkkel a következő felirat volt olvasható: „az élő egyház jelképe az élettelen egyháznak”.

– *Szakemberként mi alapján dönt, hogy restaurálásra vagy rekonstrukcióra van-e szükség?*

– Restaurálás, rekonstrukció, konzerválás, üvegfestés, ólomsínek, újra olmozás, törött üvegek javítása, cseréje, üvegpanel szélvasrendszer, üvegvágás, forrasztás, gittelés, égető kemence, beégetés. Ezek a legfontosabb szakszavak a műhelyben. Minden művelet tágabban anyag, eszköz, technológia használatot, szemléleti hozzáállást, készséget jelent, az ablak helyszíni szerkezetbe helyezését.

A restaurálás és a rekonstrukció összefoglaló fogalmak, amelyek az eredeti formában való visszaállítást, állagmegővést jelentik. Ezen belül, például az üvegfestés magas szintű rajzi készséget, a technológiai folyamatok ismeretét kívánja

Kassellik-ház festett üvegablakainak rekonstrukciója, Budapest. Rekonstrukció közben. Eredeti készítő: Róth Miksa

az üvegfestőtől, az üvegfesték beégetését biztosító kemencék használatáig. Tudniuk kell a motívumok, vonal, és tónus-struktúrák létrehozásához szükséges festékek, oldószereket, ecsetfajták használatát. Ismerniük kell a festékek tulajdonságait, összetételüket, előállításuk módját, egymáshoz való viszonyát, szín- és fény szabályozó szerepét és a kompozícióban elfoglalt helyüket. Figyelniük kell a festés és a megvalósult fénybe érvényesülő látvány különbözőségeire is, mert a fő hatást nem a festés jelenti, hanem az ablakokon beáradó fény. Komolyan kell venni Suger apát mondását, hogy „a Fény Isten”.

– *Miben áll a különbség a restaurálás vagy a rekonstrukció esetében?*

– Az esztétikai okokat felsorakoztató műemlékvédelem számos restaurációs és rekonstrukciós lépést ismer, amelyeknek ütköztetése és a helyi viszonyokhoz való igazítása nem könnyű feladat. Különös figyelmet kell fordítani az ikonográfiai vonatkozások, a vizuális jelnyelv rendszer helyreállítására, mert az üvegablak elveszítheti színeivel és étellel teli összefogottságát, eredeti báját és szépségét.

Mindig a restaurálásra és rekonstrukcióra szoruló ablakok adottságaiból kell kiindulni. A cél az eredetihez hasonló képi hangulat visszaállítása anélkül, hogy bármilyen visszafordíthatatlan változást végeznénk. Fontos üzenet a jövő restaurátorai számára egy minden beavatkozást rögzítő dokumentáció, de az is fontos, hogy az vizuálisan is érzékelhető legyen a szakember számára. Az érték és minőség megőrzésének módozatai nem választhatók el a kortól, a technikai problémáktól, amelyek az adott üvegablakok restaurálása, rekonstrukciója, védelme, helyreállítása során felmerülnek. Nincs meghatározott szabály. Minden egyes üvegablakot és valamennyi tartozékát saját értéke, az épületegyüttesben elfoglalt helye és szerepe szerint kell kezelni.

Amennyiben az üveglak hiányosságait és a súlyosan törött, nem megfelelő szakmaisággal, anyagokkal javított részeket pótolni kívánjuk, akkor jöhet szóba a rekonstrukció, az üveg felületek újra készítése. Az elemzésnek ki kell térnie az eredeti megjelenés tartalmi és formai problémáira, a technológiai kivitelezés lehetséges eseteire, a rekonstruált részek, az eredeti szín, forma, motívum és a jelenben használható alap-, segéd- és festékanyagok alkalmasságára, a strukturális hasonlóság kérdéseire. Figyelembe kell venni – amennyiben szükséges – a tudományos elméleti és gyakorlati eredményeket, eszközöket, amelyek segítik a kutatást, megvalósítást és dokumentálást. A kutatás alapján készített program és gyakorlati tapasztalat a rekonstrukció alapja.

– *Nemcsak szakemberként, hanem szakértőként is igényt tartanak a munkájára. Az Országház üveglakainak restaurálásánál a közel 5 évig tartó felügyelői munka volt a legkoszabb megbízatás a szakértői munkára. Mi ilyenkor a szempont a kísérésnél, hogyan segíti más szakember munkáját a szakértelmével?*

– A szakértői munka részben egy felügyelet, amely időszakosan a szakmühelyben helyreállítás közben történik. Helyszínen ellenőrzöm a ki- és beszerelést a műhelymunkák

Kasslik-ház festett üveglakainak rekonstrukciója, Budapest. Rekonstrukció után. Eredeti készítő: Róth Miksa

alatt, hogy betartják a restaurálás etikai és szakmai szabályait, milyen módszerekkel javítják az üveglemezek töréseit, szennyeződéseit, színváltozásait és festési hibáit. Az ólom-sínek korrózió védelmét, a forrasztási csomópontok stabilitását, a merevítő szélvasak helyes használatát és a gittelés vízzáró képességét. Megvizsgálom, hogy az elkészült üvegpnelek megfelelő állapotban kerültek-e vissza az adott vaszerkezetbe, és képesek-e ellenállni az időjárás viszontagságainak. Ezután engedélyezem a helyszíni beszerelését, amely a jelenlétemben történik. Részt veszek a megbízókkal együtt a restaurátori terv, és a végső állapot helyszíni bírálatában. Havonta egyszer írásban beszámolok és véleményezem az elvégzett restaurátori munkát.

Különös élmény volt számomra szinte hetente bejárni az országgház építészeti tereit, szakmühelyeit, a tető, a kupola rejtett zugait. Megcsodálni mindazt a képző-, ipar- és díszítőművészeti értéket szinte minden anyagból, amit az elmúlt korok mesterei és művészei ránk hagytak használatra és megőrzésre. Éltre szóló élmény és mérce volt öt évet eltölteni Steindl Imrével, Róth Miksával és kézműves elődeimmel.

– *Melyik restaurálási munka volt a legnagyobb kihívás?*

– Mindegyik restaurálási munkám más-más szempontból kihívás. Például Pannonhalmán Benczúr Gyula *Vajk megke-rezstelése* című festménye alapján Róth Miksa műhelye készítette az üveglakot. A festett üveg annyira elszennyeződött, hogy azt csak tizedmillimétereket haladva, hetekig tartó munkával lehetett eltávolítani. Ebben nagy segítségemre volt, hogy a Nemzeti Galériában az eredeti festményről egészen közelről száznál is több színes fotót készíthettem, és azokat felhasználva tisztíthattam meg az üvegfestményt.

Emlékezetes továbbá, hogy II. Szent János Pál pápa pannonhalmi látogatása idejére kellett végezni az egyik leghíresebb magyar üvegfestmény restaurálásával. A kerengőből nyíló Ipoly-kápolnát arra készítették fel, hogy a Szentatya ott fog imádkozni: ez egy különleges inspirációt adott a munkára.

A Szegedi Dóm főapsziséban lévő Keresztelő Szent János üveglak egy része a II. világháborúban megsemmisült. Ezt a Róth Miksa által készített üveglakot többször különböző minőségben restaurálták és javították. Voltak olyan részei, amelyek sem üveg anyagában, sem üvegfestői technikájának szakmai szintjében nem voltak vállalhatók, ezeket a részeket ismételtelen rekonstruálni kellett.

– *2014–17 között a Szegedi Fogadalmi Templom (Dóm) főapsziséban lévő üveglakok restaurálására kérték. Az ablakok eredeti készítője Róth Miksa volt, a felület pedig 27 m². Mi volt ennek a munkának a szépsége és a nehézsége?*

– A Szegedi Dóm üveglakokai 1925 és 1930 között készültek. Többségét Foerk Ernő (a Dóm tervezője) tervezte,

„Vajk megkeresztelése”, részlet, Pannonhalmi Bencés Főapátság. Restaurálás előtt. Eredeti készítő: Róth Miksa

„Vajk megkeresztelése”, részlet, Pannonhalmi Bencés Főapátság. Restaurálás után. Eredeti készítő: Róth Miksa

de a készítők, Róth Miksa, Zsellér Imre, Johan Hugó, önálló tervezői feladatokat is kaptak. A belső tér díszítőművészeti stílusjegyei, jellemzően megjelennek a színes üvegablakokon is. Az ablakok látványa a XIX. század historizáló ábrázolásmódját követi. Tartalmi és formai megjelenésük változatos, magába foglalja a keresztény szellemiség jelképeit, és az adott korhoz, helyhez és a magyar történelemhez köthető kiemelkedő személyeket, eseményeket. Valamennyi színes ólomozott üvegfelület nagy része ornamentális díszítésű, amely a figurális ablakok részeként is jelen van fényszabályozó szerepet betöltve. Üdítő színfoltot jelent Róth Miksa néhány haladóbb szellemű ablaka, amelyben egyedi formaalkotó gondolkodás, és új, sablonmentes színstruktúra is megjelenik.

A Róth Miksa készítette főapszisban Szent József, Szent Péter, Szent Pál és Keresztelő Szent János alakját ábrázoló ablakokban a megjelenő képi architektúrára leginkább az a jellemző, hogy az építészeti, és ismétlődő ornamentális elemeket, külön-külön vagy egymással keverve jeleníti meg a figurális egészalakos ábrázolással, szentek és a biblia szimbólumaival. Ezekben az ablakokban Róth Miksa követi a stílusbeli elvárásokat. Az ablakok saját műhelyében, tervei alapján készültek, ezt bizonyítja, hogy 1933-ban Budapestre a Lehel úti Szent Margit templomba egy hasonló Keresztelő Szent János üvegablakot készített. Róth Miksa munkáit restaurálni tiszteletadás a mesternek: mindig éreztem figyelő szemét. A hároméves restaurálási időszak alkalom volt arra, hogy megosszam Róth Miksa gondolatait, szellemi és gyakorlati útmutatásait fiammal, Hefter Brúnó üvegművésszel, akivel közösen végeztük ezt a munkát, és mindazokkal, akikkel együtt dolgoztunk. „Becsüld meg a régiek technikáját s fejleszd alkalmassá mai szellemű művek kifejlesztésére, ám ne feledd, hogy minden tervezet a maga sajátos jellegének megfelelő technikát kíván.” (idézet Róth Miksa üvegfestőknek szóló 10 pontjából)

A Szegedi Dóm üvegablakai a II. világháborúban súlyos károkat szenvedtek. Egyes részeit ideiglenes jelleggel helyreállították, de az egész ablakfelületekre kiterjedő szakszerű felújítást nem végeztek. Az elkövetkező több mint ötven évben az időjárási hatások, ablaknak ütköző madarak, a lehulló építési törmelék, fémszerkezetek és ólombordázat korróziója, az ólomozott üvegpáncél fokozatos sérüléseihez és állagromlásához vezetett, amit sokszor nem hozzáértők javítottak. Pannonhalmi műhelyünkbe gondos tisztítás után tudtuk csak megállapítani és meghatározni, hogy milyen restaurátori és rekonstrukciós lépések szükségesek. A rekonstrukció valójában egy korhűmésolat, amely anyagban színben formában egy kémiai, fizikai elemző munka tapasztalatait felhasználva készül. Fontos, hogy például a tónusfestés színárnyalata megkülönböztető, feltűnésmentes, az elkövetkező restaurátorok számára felismerhető legyen.

– *A műhelyben és a galériavezetésben is van utánpótlása: fia, Hefter Brúnó. Milyen hitvallást, erkölcsi mércét ad fiának, tanítványainak, az ifjúságnak, a jövő üvegművészeinek, restaurátorainak?*

– A fiam részben a műhelyemben nőtt fel, és 2007 óta együtt dolgozva folyamatosan alakult ki egyfajta együttműködés a különböző szakmai és művészi feladatok megoldásában. Mindig fontosnak tartottam, hogy a közös munka mellett egymástól független művészeti tevékenységet is folytassunk. Jóleső érzés látni kísérletező kedvét, fogékonyságát jelen lehetőségeire. A közös munkában új utak, új alternatívák, új megoldások születnek mind racionális, technológiai és érzelmi vonatkozásban. Életünk nagy része érzésekből áll, és a kortárs művészet egyik nagy kihívása, hogy a digitalizáció adta alkotási lehetőségekben ez intenzíven megjelenjen. Ez az a téma, mely mindkettőnket foglalkoztat. Azt remélem, hogy az a szellemi és szakmai igényesség, amelyben én hiszek, segíti őt saját belső késztetései és készségei erősítésében.

Tanárként együttműködésre törekedtem a tanítványaimmal. Képességeik felismerését próbáltam segíteni. Kíváncsiság, szorgalom, önmagunkkal való szembenézés, a létrehozott műalkotással való kommunikáció, a kételkedés, érzéseik igazságában való hit mind fontos, de a legfontosabb, hogy gondolkozzanak el azon, amit létrehoztak.

Bennünk élnek tovább a régi mesterek, közösek a gyökereink, úgy kell rájuk gondolnunk, mint halhatatlan művészekre, akik megteremtették és felépítették szakmánk tudományát szívünkön és művészi tisztességükön keresztül. Munkáik szeretetforrások, tapasztalatok, kiindulópontok, amelyeket ha nem gondozunk, semmivé lesznek, kikopnak az emlékezetből. Meg kell tanulni a régi mesterek alapelveit és alapfogásait, és azt a restaurálás közben figyelembe kell venni, saját egyéni elképzeléseink, utunk, lehetőségeink kialakítása közben. Hinni kell önmagunkban és saját tapasztalatainkban, de kontrollálni is képesnek kell lennünk gondolatainkat, szakmai és érzelmi döntéseinket. Tudnunk és éreznünk kell a ránk bízott értékek megőrzésének fontosságát a jövő számára, az adott jelen valóságos pillanataiban.

– *A számos restaurálási munka, a saját művek, a pannonthalmi galéria működtetése, a művészeti szakírás, a Magyar Művészeti Akadémia-i tagság és a társadalmi vállalások mellett mennyi ideje jut más művészeti ágakból ihletet méríteni?*

– Számomra a művészet egy teremtési lehetőség, nem időhöz kötött munka, jelen van minden időmben, minden gondolatomban: életforma, az önmegvalósítás része. A műterem, a stúdió, a pannonthalmi galéria természeti környe-

zetével olyan helyek, ahol valóság válhat azokból az élményekből, amiket szellemi kincsgyűjtőként, az irodalomtól, zenétől, ipar-, képző-, film-, színház- és minden más művészettől kapok. Ezek a találkozások a jelen pillanatai, inspirálóak és katalizátorok. Megerősítenek abban, hogy csak velük és kultúránkkal, művészetünkkel vagyunk azok, akiknek lennünk kell maradéktalanul küldetésünkben. Mindez nem választható el közösségünkért vállalt tevékenységtől és attól a mindennapi munkától, amit csak magunk tudunk csendben, áldott pillanatokban magunknak megteremteni, amikor szakmánk és a szent ihlet szerint dolgozunk. Mindenre kell, hogy legyen időnk.

Jelentősebb restaurátori munkái: Győri Székesegyház (1988, 20 m², *Sztehló Lili*), Pannonthalmi Főapátság (1994–99, 105 m² *Róth Miksa, Storno Ferenc, Carl Geyling, Wilfing József*) Budavári Mátyás templom (1995, 22 m², *Székelly Bertalan, Lotz Károly, Kratzmann Ede*), Albertkázmérpuszta (1996–97, 45 m² *L. Gürcke*), Magyar Nemzeti Bank (Budapest, 1999–2001, 320 m², *Róth Miksa*), Igazságügyi Palota (Budapest, 2002, *Forgó és Társa Walther Gida*), Országház (Budapest, 2013–2016, 600 m², szakértő referens), Szegedi Fogadalmi Templom (2014–2016, 112 m², *Róth Miksa Főapátság ablakai*, 27 m², *Zsellér Imre, Johan Hugó* 85 m²), Pasaréti Ferences templom (2020, 10 m², *Sztehló Lili*)

Szent Miklós templom üveglakainak restaurációja, részlet, Fertőszentmiklós. Restaurálás előtt és után